

Бакуліна Наталія Валеріївна,
*кандидат педагогічних наук, старший науковий
співробітник відділу навчання мов національних
меншин та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ*

КУЛЬТУРОВІДПОВІДНА ПАРАДИГМА ЄВРЕЙСЬКОГО СВИТОГЛЯДУ Й ОСВІТИ

Автор порушує питання про переосмислення сучасної парадигми освіти, аналізує основоположні цінності єврейського народу, їх втілення як основних пріоритетів Ізраїльської державної освіти та позитивного досвіду для реформування змісту системи освіти України.

Ключові слова: *культуровідповідна парадигма освіти; єврейські цінності.*

Нині глобальні трансформації та виклики сучасності полікультурного світу потребують переосмислення й оновлення всіх сфер людського буття, зокрема зміни парадигми та пріоритетів у галузі освіти. На цьому шляху українська система освіти теж потребує змін – від реформування концептуального бачення розвитку до реалізації нового змісту навчання.

У функціональному аспекті змінюється і мета, і зміст освіти. При цьому, як влучно зазначає Пасов Е. І., «метою стає розвиток людини як індивідуальності, здатної вести діалог культур <...>, а змістом – іншомовна культура як духовна субстанція» [2].

Зміна знанневоцентричної парадигми навчання на культуровідповідну, ціннісну, дає змогу ширше усвідомити, що саме культура стає центральним змістом освіти. При цьому філософськими засадами освітнього процесу виступають *цінності і культура, духовність і моральність, творчість і розвиток, свобода та відповідальність, спілкування та самовизначення*, а суспільний прогрес має відбуватися за умови дотримання цих цінностей усіма членами соціуму. Так, ми цінуємо новітні медичні досягнення, лише якщо цінуємо життя. Торгівля приносить користь кожному, тільки якщо люди тримають своє слово. Технологія вигідна тільки тоді, коли ми використовуємо її за для побудови більш доброго та справедливого

миру з більшою свободою та рівними правами та можливостями для всіх. І глобальні комунікації цінні лише тоді, коли ми хочемо поділитися своїми ідеями та співпрацювати один з одним. Ці, нібито прості та зрозумілі цінності, що сприяють творенню кращого світу, є культурним кодом для багатьох культур, але чомусь лише деякі педагогічні системи здатні не лише декларувати, а й впроваджувати їх в освітню практику та, відповідно, й у життя.

Тому предметом наших розвідок стали етнонаціональні гебраїські цінності, що закладено споконвіку як концепти буття єврейського народу та водночас нині є пріоритетами сучасної системи державної освіти Ізраїлю.

Так, однією з концептуальних цінностей єврейського народу є *цінність життя кожної окремої людини*. Юдейська традиція розглядає життя кожної людини як цілий світ, тому з такою увагою та турботою з покоління в покоління передає цю цінність людського буття та зберігає пам'ять про кожного. І дійсно, наш світ дуже великий і все ж в ньому не знайдеться двох абсолютно однакових людей. Ніхто не думає однаково, не бачить однаково світ і не живе однаковим життям. Водночас Тора (П'ятикнижжя) [3] заявляє щось шокуюче: «кожна людина створюється за образом і подобою Бога. Дорослий або дитина, чоловік або жінка, багатий чи бідний, здоровий чи інвалід, одноплемінник або іноземець – всередині кожного з нас дихає Творець Всесвіту. Кожна людина представник Всесильного в Його творінні, кожен йде по своєму унікальному, незамінному шляху». Це означає, що життя кожної людини священне. Єврейські мудреці вчили: «Той, хто перериває одне життя, нібито губить цілий світ. І той, хто рятує одне життя, нібито рятує цілий світ». Це найважливіша цінність єврейської культури, яка формується як в родині, так і у суспільстві, адже є кодом людського життя: кожен з нас є цілий всесвіт.

Також однією з основоположних цінностей єврейського народу є *людська гідність*. Звернемося знову до класичних єврейських джерел. Місто в облозі та противник заявляє: «А тепер давайте нам одного з вас, і ми залишимо місто в спокої». Як правильно вчинити? Єврейські мудреці говорили, що нам не дозволено видати жодного з безневинних жителів, щоб врятувати багатьох інших. Але чому? Тому що Тора не дозволяє переривати хоча б одне з безневинних життів навіть заради блага багатьох. Протягом переважної частини ХХ століття світові держави воювали одна з одною. І це

була не просто боротьба за владу – це була боротьба ідеологій. Донині ця ситуація залишається актуальною, хоча змінилися методи ведення війн і протистояння. З одного боку, були і залишаються такі, хто вважав, що благо держави понад прав людини. Людина може бути позбавлення всього, що у неї є, і навіть цілі спільноти можуть бути знищені, якщо це принесе користь державі. З іншого боку, були й є ті, хто вірив і продовжує вірити та боротися за право кожної людини на життя, на справедливість, на одноосібне володіння майном і на рішення, як і де жити. І нині світова історія та сучасна українська дійсність доводить, що саме збереження та захист людської гідності є дійсно єдиним способом розбудови міцного суспільства.

Наступною юдейською цінністю є *соціальна справедливість*. Авраам, праотець єврейського народу, так сильно вірив у справедливість, що навіть вступив за неї в «суперечку» з Богом. Всевишній йому повідомив, що збирається знищити міста грішників Сдом та Амору. І Авраам благав: «Може бути, є в цих містах праведники. Хіба Ти не повинен залишити для них міста? Невже суддя всієї землі не буде справедливий і погубить праведного з нечестивим?» Забезпечувати справедливість, за єврейською традицією, – це дійсно робота Всевишнього. Він створив світ, для якого справедливість необхідна. І тому для нас велика честь, що Він робить нас партнерами в цій божественній і життєво важливій справі. «До правди, до правди прагни!» – заповідає Бог в Торі (Шофтім, 16:20). А в Піркей Авот (1:18) сказано: «На трьох основах ґрунтується світобудова: на істині, на правосудді та на мирі, бо сказано: Істиною та судом мирним судить у воротах ваших» (Захарія, 8:16). Для євреїв пошук правосуддя – це по суті пошук Бога. Вранці в Йом Кіпур, найсвятіший день єврейського календаря, євреї читають в Афтарі з пророка Йешаяу про те, що від них вимагає Всевишній: «Ось який повинен бути піст, на який Я відповім: кайдани злості дозволю, розв'яжи пута ярма, і відпусти пригноблених на свободу, і всяке ярмо зривить! Чи не в тому він, щоб розділив ти з голодним хліб твій і подорожніх ввів в будинок? Коли побачиш голого, одягни його, і від ближнього твого не ховайся». В цьому є соціальна справедливість і повага до кожного.

Не менш важливою єврейською цінністю є *виправлення світу*.

Чи може людина зробити світ кращим? Протягом більшої частини історії мудреці народів світу висміювали цю ідею. Багато хто

вважав цей світ темним і проклятим місцем. Ніхто не уявляв, що ми можемо змінити його на краще та зберегти ці зміни так, щоб вони стали постійною основою. Все, – говорили вони, – циклічно. Іноді перемагає добро, іноді зло. Але Тора бачить історію людства як шлях до воцаріння миру та мудрості по всій землі. Кожна людина має, залишаючи цей світ, залишити його в кращому стані, ніж він був до появи цієї людини. Всі ми своїми діями будемо майбутній світ. В іудаїзмі це називається «Тікун», що означає «Виправлення» світу – необхідно *зробити його ще краще, ніж він був до того*. Всевишній створив цей світ з любові. Він любить його та підтримує всі свої творіння з любов'ю. І найбільший дар любові, який Він може дати нам – це можливість попрацювати з Ним разом над удосконаленням світу, виправляючи та приводячи його до гармонії.

Ще одна з цінностей, яка об'єднує єврейський народ – *Земля Ізраїлю та світова спільнота*.

Ізраїль – земля єврейського народу. Вона була обіцяна йому в вічне успадкування. Книги, які всі християни та мусульмани вважають святими, в цьому питанні сходяться в думках. У той же час Бог сказав єврейському народу, що вони повинні поважати чужинця, який прийшов пожити серед них. Навіть якщо цей прибулець не дотримується їх традицій та ритуалів і не є членом їх племені, до нього потрібно ставитися гідно і з повагою. І євреї, і не євреї несуть відповідальність за те, щоб основні закони наслідувало все людство. У XVI столітті Європу розривали на частини війни на ґрунті релігійної нетерпимості. Люди думали, що ті, хто не згоден з їх переконаннями, еретики і, якщо відмовляються змінити віру, повинні бути вбиті. Тільки разом з Торою люди зрозуміли, що це не так. Всевишній хоче, щоб ми уклали між собою мир, а це можливо тільки тоді, коли ми приймаємо відмінності між нами. Серед євреїв завжди багато різних думок. Євреї люблять ставити запитання й обговорювати їх. Завдяки багатому досвіду вони знають, що тільки за допомогою різних поглядів на ситуацію та бурхливі дебати можна дійти до істини. Дійсно, Талмуд, один із найбільш вагомих єврейських текстів; разом із Торою, звичайно є основою єврейського закону, який містить компіляцію аргументів мудреців, які наводять думки під час дебатів. Поважаючи закони своєї країни, люди повинні визнавати з одного боку різні думки та погляди, а з іншого, за єврейською традицією, що існує вищий авторитет – Творець

всього нашого світу. І змушувати бути однаковими всіх – це суперечить ідеї Бога, який створив різноманітний і чудовий світ.

Безперечною цінністю єврейського буття є також *мир у всьому світі*.

Хто не погодиться із тим, що мир краще за війну? Для деякого війна – гарний бізнес, на якому можна збагатитися, для інших – можливість продемонструвати свою силу, зверхність і могутність. Але будь яка війна – це покалічені долі, втрачені життя, знедолення, поневіряння.

Але більше ніж 26 століть назад єврейські пророки Йешаягу та Міха пророкували про ті часи, коли народи віддадуть перевагу більше ніколи не вступати у війну та вся земля наповниться миром. Дійсно, для євреїв слово «мир» – «Шалом» – це не просто слово. Це одне з Імен Всевишнього. Тільки після закінчення Першої світової війни люди почали розуміти, що людство з його величезним арсеналом технологічного зброї, що постійно оновлюється, більше не може дозволити собі війну. А після Другої світової війни народи світу створили важливу структуру – Організацію Об'єднаних Націй, де вони могли б збиратися й обговорювати умови миру на перевагу війні. Її діяльність і зараз не втратила своєї актуальності, адже досі ми живемо у неспокої. На стіні штаб-квартири ООН вигравірувані слова Йешаягу (2: 4): «І перекують мечі свої на лемеші, а списи свої – на серпи. Не підійме меча народ проти народу, і більше не будуть навчатись війни». Так нехай же цей час настане якомога швидше – раніше, ніж ми можемо собі це уявити.

Основоположні цінності єврейського народу відображені також і в документах державної політики Ізраїлю, зокрема у Законі про державну освіту, який було затверджено ще у 1953 році, та який редагувався у подальші роки відповідно до пріоритетів розвитку держави (поправки: 1969 1973 1979, 1999 й інші) [1]. Зокрема, ціннісна парадигма освіти закладена в основні цілі державної політики щодо освіти.

Наведемо основні з них:

- виховувати в дусі людяності, любові до свого народу та своєї країни, виховувати лояльних державі Ізраїль громадян, які поважають своїх батьків і родину, національну спадщину, культурну ідентичність і рідну мову;
- прищеплювати принципи Декларації незалежності держави Ізраїль і цінності держави Ізраїль як демократичної єврейської

держави та розвивати повагу до прав і основних свобод людини, демократичних цінностей, законів, культури та думок інших людей, а також виховувати прагнення до миру та терпимість у відносинах між людьми та між народами;

- навчати історії Ерец Ізраель й Ізраїлю;
- вчити П'ятикнижжя, історію єврейського народу, спадщину Ізраїлю й єврейську традицію, пам'ятати Голокост і героїзм єврейства та виховувати в дусі поваги до цих подій;

- розвивати особистість дитини, її творчі здібності та різні таланти до повного розкриття її потенціалу як людини з метою забезпечення високої якості життя, наповненого змістом;

- засновувати знання дітей на різних наукових дисциплінах, класичних творах мистецтва; прищеплювати дітям основні навички, необхідні для дорослого життя у вільному суспільстві, а також заохочувати заняття фізичними вправами та розвивати культуру відпочинку;

- розвивати здатність міркувати, мислити критично, розвивати інтерес до пізнання, незалежність мислення, ініціативність, розвивати допитливість, інтерес до нового;

- забезпечити рівні можливості для кожної дівчинки та кожного хлопчика, надати їм можливість розвиватися кожному по-своєму та створити атмосферу заохочення індивідуальності;

- сприяти активній участі в житті ізраїльського суспільства, розвивати готовність приймати та виконувати обов'язки з почуттями відданості та відповідальності, розвивати готовність надавати допомогу, діяти на благо громади, бути добровольцем і розвивати прагнення до досягнення соціальної справедливості в Ізраїлі;

- прищеплювати шанобливе ставлення та почуття відповідальності за навколишнє середовище, любов до Ізраїлю, його пейзажів, флори та фауни;

- ознайомити з мовою, культурою, історією, унікальною спадщиною та традиціями арабського народу й інших груп населення, що проживають в Ізраїлі, а також визнавати рівні права всіх громадян Ізраїлю.

Нам видається, що ці цінності та положення варто успадкувати й у процесі розбудови української державності, громадянського суспільства та, зокрема, впровадити у сучасну освіту України. Вони мають стати наскрізними та відображатися у ретельно дібраному змісті та методиках викладання тих чи інших дисциплін на всіх

освітніх рівнях полікультурної освіти України. Тому для втілення успішних реформ і розбудови українського громадянського демократичного суспільства вкрай важливими й актуальними мають стати дослідження як фундаментальних, так і прикладних проблем навчання на засадах нового культуровідповідного змісту. У педагогічному аспекті цьому сприятимуть компаративні дослідження, розроблення інтегрованих курсів та їх впровадження в освітню практику.

Список використаних джерел

1. Закон про державну освіту. URL: https://www.kolzhut.org.il/he/%D7%97%D7%95%D7%A7_%D7%97%D7%99%D7%A0%D7%95%D7%9A_%D7%9E%D7%9E%D7%9C%D7%9B%D7%AA%D7%99
2. Пассов Е. И. *Содержание иноязычного образования как методическая категория*. ИЯШ, 2007. № 4.
3. *Пятикнижие и Гафтартот : ивритский текст с русским переводом и классическим комментарием*. Иерусалим – Москва : Гешарим, 1999. 5759.